

Wilberjeva transpersonalna teorija

ANDREJ PAVLETIČ
Hermana Potočnika 25
SI-1000 Ljubljana

POVZETEK

Ken Wilber je danes prav gotovo eden najpomembnejših teoretikov transpersonalne in integralne psihologije. Razvoj njegove teoretske misli se lahko razdeli na dve obdobji. Na prvo obdobje, ki traja do leta 1984 in na drugo obdobje, ki traja še danes. Moja študija se je osredotočila na njegovo prvo obdobje v kateri se je predvsem posvečal transpersonalni psihologiji. Za izhodišče razmisleka sem vzel njegovo knjigo "The Spectrum of Consciousness", v prevodu "Spekter Zavesti".

Ključne besede: transpersonalna psihologija, spekter zavesti, terapija, psihološka in pedagoška teorija

ABSTRACT

WILBER'S TRANSPERSONAL THEORY

Ken Wilber is today deemed one of the most distinguished theoreticians of transpersonal and integral psychology. The development of his theory can be divided into two periods, the period before 1984 and the one after 1984. The present study concentrates on the first period, where he was interested primarily in transpersonal psachology. The starting point of reflection is his book "The Spectrum of Consciousness".

Key words: transpersonal psychology, spectrum of consciousness, therapy, theory of psychology and education

I. Osnovni pojmi in opredelitve

Ken Wilber se je rodil leta 1949 v Oklahoma City. Med šolanjem je veliko potoval in se selil zaradi očetove službe pri ameriškem vojaškem letalstvu. Srednješolsko izobrazbo je zaključil v mestu Lincoln v zvezni državi Nebraska. Po maturi se je vpisal na medicinsko fakulteto na univerzi Duke. Po prvem letu študija je ugotovil, da ga pri razumevanju človeka in sveta vednost eksaktnega naravoslovja ne zadovolji. V Nebraski je nato začel študirati psihologijo, filozofijo in biokemijo. V toku študija si je ustvaril sebi lastni kurikulum in je že takrat začel pisati knjige.

Wilber je danes v Združenih državah Amerike med najpogosteje prevajanimi avtorji. Je eden najpomembnejših teoretikov transpersonalne in integralne psihologije. Objavljene knjige že sedaj predstavljajo, tako po številu kot po kvaliteti, impresiven opus.

Njegovo teoretsko delo je tako izvorno in vsebuje toliko uvidov ter teoretske moči, da se raziskave na področju razvoja zvesti ne morejo več izogniti primerjavi in razmerju do njegove teorije. Raziskovalci tega področja trdijo, da mora vsaka resna psihološko-pedagoška teorija določiti razmerje do teoretske misli Kena Wilberja. To je verjetno tudi razlog za dejstvo, da se v ostalem svetu, z izjemo združenih držav, otepajo primerjav z njegovo teorijo. Toda tudi v Združenih državah Amerike so le redki teoretiki, ki so postavili medsebojna razmerja teorij. Največkrat med te teoretike spadajo profesorji inštitutov za integralne študije kot so npr.: Stanislav Grof, Allan Combs, John Heron ... itd.

Razvoj teoretske misli Kena Wilberja v grobem razdelimo na dve obdobji. Na prvo obdobje do leta 1984 in na drugo obdobje, ki traja še danes. V drugem obdobju Wilber sam svojo teorijo preneha imenovati "transpersonalno", ampak jo začne opredeljevati kot "integralno".¹ Teorija zavesti v transpersonalnem obdobju še nima izoblikovanega koncepta zgodovine, prehodi v spektru zavesti so homogeni ter nimajo zdiferencirane strukture tako kot v integralnem obdobju. Moja študija se osredotoča le na Wilberjevo prvo, torej transpersonalno obdobje.

Za uvod bom opredelil osnovne pojme, ki jih Wilber uporablja v transpersonalnem teoretskem obdobju.

Pojma subjekt in objekt² Wilber uporablja v pomenu v katerem je subjekt človek, objekt pa človekov zunanji svet. V tem pomenu vzpostavi tudi primarni dualizem med psihofizičnim organizmom (človeka) in okolico. Na eksistencialnem nivoju je subjekt sinonim za človeka, objekt pa je sinonim za človekovo okolico – svet. V evropski filozofski misli je pomen obeh pojmov nekoliko drugačen. Subjekt ali sub-iectum je latinski prevod grškega upokaimenon in pomeni tisto, kar leži spodaj v temelju. Upokaimenon je tisto, kar je samo iz sebe že predloženo in kar je vedno že pričujoče ter tako utemeljuje drugo. Ni samoumevno, da je subjekt že sam po sebi človek. Descartesov stavek "Mislim, torej sem" se lahko prevede v stavek: jaz postavljam predse in to samo po sebi že pove, da sem; ki ne pove samo, da jaz postavljam predse, niti samo to, da jaz sem.

*"Stavek pove, da jaz kot pred-stavljajoči sem, da s tem pred-stavljanjem ni bistveno določena le moja bit, temveč da moje predstavlanje kot mero-dajna representatio odloča o prezenci vsakega predstavljenega, tj. o prisotnosti v njem mišljenega, tj. o biti predstavljenega kot bivajočega. Stavek pove: predstavlanje, ki je samemu sebi bistveno pred-stavljeno, postavlja bit kot predstavljenost in resnico kot gotovost."*³

¹ Wilber 2000.

² Wilber 1977, str. 29.

³ Heidegger 1971, str. 154.

Kar k predstavljanju bistveno spada, tako predstavljeni predmet kot predstavljajoči in ker se na predstavljajočem zbira vsa predstavljenost vsega predstavljenega je predstavljajoči subjekt. Predstavljajoči je tako podlaga vseh lastnih predstav, nekakšen subjekt v subjektu. Kot subjekt predstavljajoči vidi, da vidi. Kot subjekt se predstavljajoči vidi videčega. Kot subjekt si predstavljajoči lahko samega sebe predstavi kot predstavljeno predstavljajočega. Nič se ne more več izogniti predstavljanju predstavljajočega. Predstavljajočemu je vse bivajoče, vključno z njim samim dostavljeno kot objekt. Kaj pa mi daje gotovost sebe predstavljajočega predstavljanja?

Vprašanje metafizike, kaj je bivajoče, se v novem veku spremeni v vprašanje o metodi po kateri naj bi človek prišel do brezpogojno gotovega spoznanja o bivajočem. Metoda naj bi zagotovila neomajni temelj resnice. Iz tega temelja naj bi novoveški človek moral biti gotov samega sebe. Ta temelj pa ni nič drugega kakor človek sam. Subjekt je torej le človek z metodo novoveške znanosti. Le tam kjer so subjekti so lahko objekti.

V tem pomenu je pojem subjekt veljaven le za človeka evropske miselno-kulturne tradicije od 16. stoletja naprej. Subjekt v evropski miselno-kulturni tradiciji je le človek, ki dojema sebe in svet skozi metodo evropske novoveške znanosti. Pri Wilberju v transpersonalnem teoretskem obdobju pa je subjekt človek ne glede na metodo, ne glede na miselno tradicijo in ne glede na diferenciacijo zavesti.

Pojem "zahodni" pristop k zavesti Wilber uporablja v pomenu, da je to pristop evropskih in ameriških psihološko-pedagoških teorij.⁴ Ameriška teoretska misel je le tista, ki je dedič evropskih miselnih tokov. Pristopi k zavesti (predkolumbijskih) ljudstev, ki so ali še živijo na ozemlju današnje Amerike, ne spadajo v sklop zahodnih miselnih konceptov. Nasprotno, pojem "vzhodni" pristop k zavesti pa Wilber uporablja ne samo za azijske ampak tudi za druge ne-evropske miselne koncepte. V svojih knjigah upošteva tudi teoretika Carlosa Castenedo, ki je dedič predkolumbijske miselne tradicije v Ameriki. Tudi sam uporabljam pojem vzhod za vse ne-evropske teoretske pristope.

V naši študiji uporabljamo pojem "kozmos" v pomenu nedualnega stanja, ki ni ločen na psihofizični organizem človeka in okolice. V kozmosu te ločnice ni. Sinonima za kozmos sta še univerzum in totaliteta. Pojem "svet" uporabljam tam, kjer je dualnost. Svet je tam, kjer je razcep, ne glede na nivo spektra zavesti. Menimo, da v tem pomenu uporablja pojma tudi Wilber v transpersonalnem teoretskem obdobju.

Opozarjamo na razliko do grškega pojmovanja pojma kozmos. Pojem kozmos v grškem pomenu imanentno nosi tudi urejajoči princip. Kaos postane kozmos šele s svet urejajočim principom. Svet je kaos, in šele princip ga uredi v kozmos.

Na začetku prikaza Wilberjeve knjige *The Spectrum of Consciousness* (v prevodu: *Spekter zavesti*) opozarjam na nekatere temeljne koncepte.

Wilber opaža, da so vse civilizacije hotele priti do univerzalne vednosti, hotele so priti do večne filozofije, ki bi pojasnila večna vprašanja o prihodu, odhodu in poti človeka. Wilber zato svojo psihološko teorijo imenuje "Psychologia perennis oziroma Perennial Psychology"⁵ (v prevodu: večna psihologija).⁶ Psychologia perennis je univerzalni pogled na naravo človekove zavesti. Med večno psihologijo in večno filozofijo ni razlik, le da je psihologija vezana na drugačno specialno terminologijo. Wilber meni, da ima večina evropskih psihologov malo ali nič vednosti o tem, kaj je psychologia perennis.⁷

⁴ Wilber 1977, str. 26.

⁵ Wilber 1977, str. 26.

⁶ Perennial – večni, trajajoč, veden, trajen, večleten, Angleško – Slovenski slovar 1965.

⁷ Wilber 1977, str. 27.

Psychologia perennis ima nalogo, da postavi model zavesti, ki bo lahko šel skozi najvišje kriterije mišljenja. Ima tudi nalogo, da izpostavi interpretacijo evropskih psiholoških teorij kot so npr.: ego psihologija, psihoanaliza, humanistična psihologija, analitična psihologija ... itd. Ravno tako mora izpostaviti interpretacijo psihologij, ki so del tradicije neevropskih kultur.

Bistvo modela psychologie perennis je spekter zavesti in spoznanje, da je človeška osebnost večnivojska pojavnost. Spekter zavesti je večdimenzionalen pristop k človekovi identiteti. Vsak posamezni nivo spektra zavesti ima drugačen občutek v posamezni človekovi identiteti. Nivoji spektra zavesti se raztezajo od nivoja Duha, preko različnih pasov do skrajno zoženega občutka identitete, ki je povezan z zavestjo ega. Wilber je v svoji knjigi opredelil štiri glavne nivoje in tri sklope nivojskih pasov (slika 1).⁸

Na začetku prikaza opozarjam tudi na nekatere okrajšave. Nivoji spektra zavesti niso med seboj tako ostro ločeni kot je narisano na sliki št. 1. Nivoji spektra zavesti se v realnosti med seboj zlivajo in celo prelivajo ter niso popolnoma ločeni eden od drugega.

Tudi sam prikaz knjige je skrčen tako, da bom prikazal le osnovne poteze posameznega nivoja in razvoja spektra zavesti. Pri psihološko-pedagoških konceptih in terapijah posameznega nivoja bom le začrtal teorijo. Terapije bodo na posameznih nivojih grobo opredeljene tako, da bo celostni uvid le približen.

Ko bom opredeljeval različne teorije, bom označil osrednji nivo spektra zavesti na katerem se teorija giblje. Osrednji nivo spektra zavesti določene teorije je ponavadi tudi najgloblji nivo, na katerem je še mogoče delovati z notranjimi teoretskimi premisami. Vzeto na splošno, terapija katerega koli nivoja uvaja in razčišča psihoterapevtske postopke višjeležečih površinskih nivojev spektra zavesti. Umestiti Jungovo psihološko teorijo v transpersonalne pasove spektra zavesti ne pomeni, da Jung ni ničesar opredelil na nivoju sence. To ne pomeni, da z Jungovo psihološko teorijo ne moremo ničesar pojasniti na ostalih višje ležečih površinskih nivojih. Ravno tako je z opredelitvijo geštalt terapije na eksistencialnem nivoju, ki ne pomeni, da zanemarja problematiko integracije senc.

II. Opredelitve nivojev in razvoj spektra zavesti

1) Nivo Duha (Mind level)

Wilber trdi, da je najgloblja človekova zavest identična z absolutno realnostjo univerzuma (kozmosa, totalitete).⁹ Zavest in univerzum sta isto, spoznanje zakonov univerzuma je spoznanje zakonov zavesti. V tem kontekstu Wilber pojem Duha piše z veliko začetnico (Mind)¹⁰ zato, da bi se izognil množtvu različnih duhov v množtvu različnih duhovnih tradicij (tako filozofskih kot religioznih). V Psychologiji perennis je Duh vse tisto kar obstaja. Lahko bi rekli tudi drugače, da vse tisto kar sploh obstaja je Duh. Duh je brezkončen in izvenčasoven. Iz brezkončnosti in izvenčasovnosti sledi večnost. Duh je torej večni ter izven Duha ne obstaja ničesar. Na nivoju Duha je človek identičen z univerzumom, kar pomeni, da je človek univerzum. V Psychologiji perennis nivo Duha ni nenormalno stanje zavesti, niti ni spremenjeno stanje zavesti, ampak edino pravo stanje zavesti. Vsa ostala stanja zavesti so iluzije (privid, prevara, slepilo, blodnja, varljiva sanjarija, dozdevnost, goljufija, namišljenost, neutemeljenost, neresničnost). Človekova najgloblja zavest je identična z realnostjo univerzuma. Wilber nivo Duha

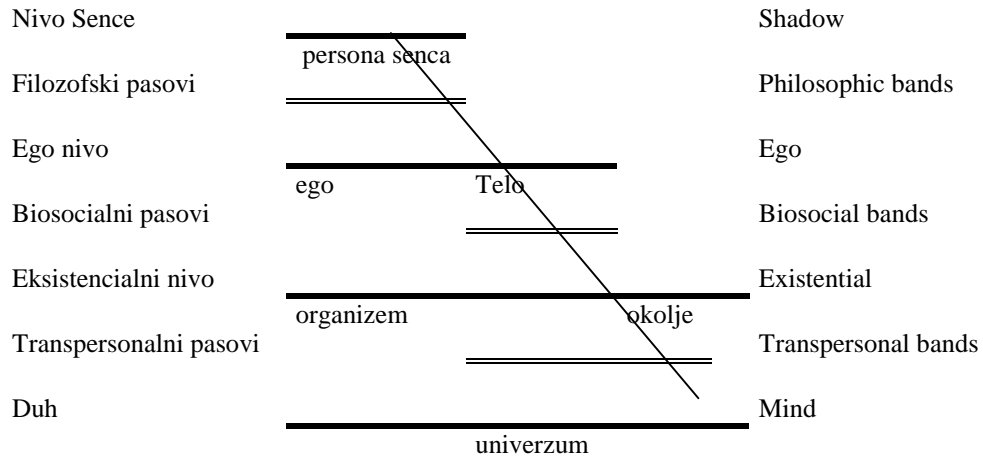
⁸ Wilber 1977, str. 143.

⁹ Wilber 1977, str. 15–27.

¹⁰ Wilber 1977, str. 106–160.

imenuje tudi "kozmična zavest".¹¹ Nivo Duha opredeli tudi s sintagmo človekova vrhunska identiteta. Za razumevanje problematike Wilber citira tekst Lankavatara sutre iz Mahajane budizma:

*"Language, Mahamati, is not the Ultimate Truth; what is attainable by language is not the ultimate truth. Why? By means of speech one can enter into the truth, but words themselves are not the truth. Truth is the self-realization inwardly experienced by the wise through their non-dual insight, and does not belong to the domain of words, duality, or intellect ... The world is nothing but Mind. All is Mind."*¹²

Slika 1

2) Transpersonalni pasovi (transpersonal bands)

Na transpersonalnih pasovih se človek reflektira in se identificira z nadindividualnim sebstvom. Na tem nivoju se človek v celoti ne zaveda svoje istosti z univerzumom, toda kljub temu, njegova identiteta ni obmejena z posamičnim psihofizičnim organizmom.

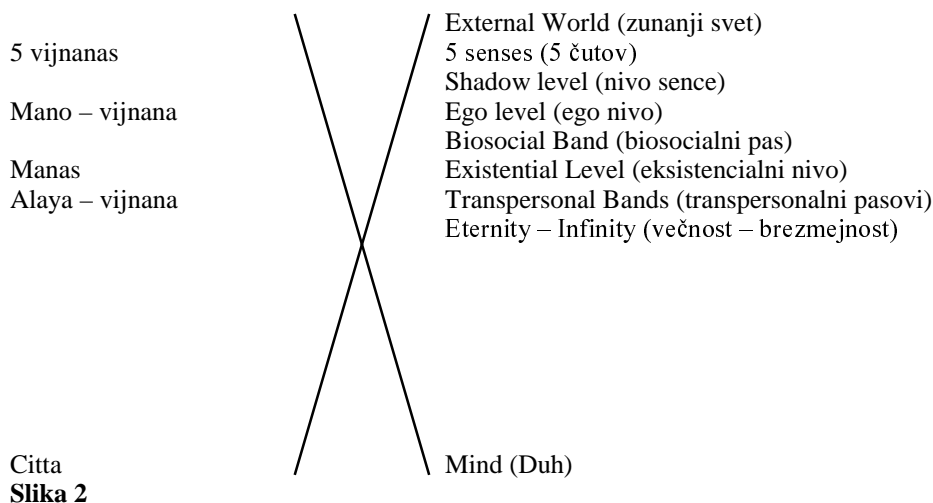
V Mahajani budizmu se transpersonalni pasovi imenujejo "alaya-vijnana" (nadindividualno skladišče zavesti - slika 2).¹³

¹¹ Wilber 1977, str. 152.

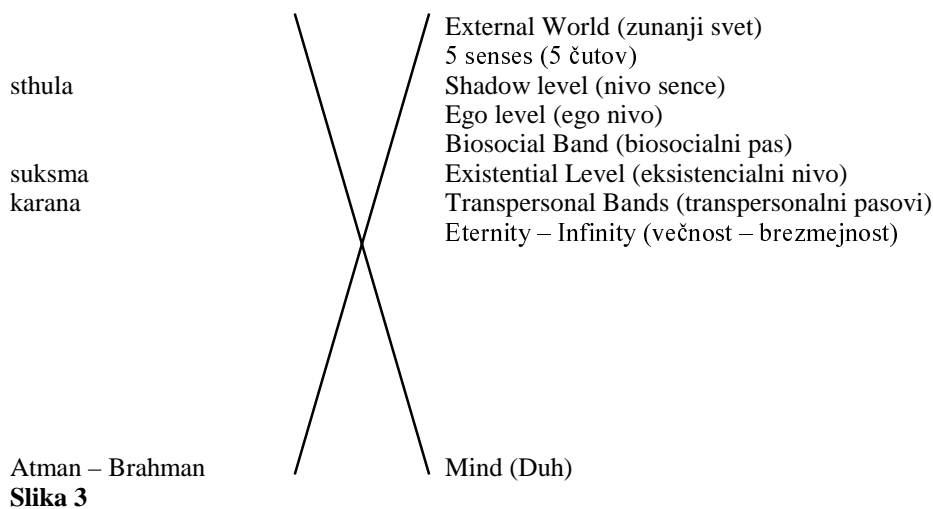
¹² D. T. Suzuki, Studies in the Lankavatara Sutra. Povzeto po: Wilber 1977, str. 60.

"Jezik, Mahamati, ni zadnja resnica; tisto kar je dosegljivo z jezikom ni zadnja resnica. Zakaj? S pomočjo govora lahko vstopamo v resnico, toda besede same niso resnica. Resnico modri izkušajo kot samorealizacijo znotraj iskustva na način nedualnega razumevanja, ki ne pripada področju besed, dvojnosti ali razuma ... Svet ni nič drugega kot Duh. Vse je Duh." (prevod: P. A.)

¹³ Wilber 1977, str. 172.

V Vedanta hinduizmu pa se transpersonalni pasovi imenujejo "karana" (vzročno telo – slika 3).¹⁴

Na transpersonalnih pasovih se mnogokrat dogajajo paranormalni pojavi. Med te pojave spadajo: astralna potovanja, izven telesna izkustva, jasnovidnost in nekatera mistična stanja zavesti.

3) Eksistencialni nivo z biosocialnimi pasovi (Existential level with biosocial bands)

Na eksistencialnem nivoju se človek reflektira ter se identificira zgolj s svojim psihofizičnim organizmom, ki eksistira v prostoru in času. Eksistencialni nivo je prvi nivo, kjer je natančno določena meja med človekom oziroma z njegovim celotnim

¹⁴ Wilber 1977, str. 168.

psihofizičnim organizmom in svetom, med menoj in drugimi, med menoj in okoljem, med jazom in ne-jazom. Na tem nivoju se najprej začno razvijati človekovi racionalni in volutivni procesi.

Eksistencialni nivo se v Mahajana budizmu prepozna kot "manas", ki se definira kot izvor eksistencialne, racionalne in volitivne zavestnosti. Podobno se v Vedanta hinduizmu eksistencialni nivo prepozna kot "sukma".¹⁵

Med zgornjo in spodnjo mejo eksistencialnega nivoja se nahajajo biosocialni pasovi, ki predstavljajo socialne komponente, ki jih psihofizični organizem prevzame kot svoj imanentni del. Ti pasovi predstavljajo človekovo socializacijo in vzgojo v širšem smislu. Na teh nivojih psihofizični organizem prevzame strukturo kulturnih vzorcev, strukturo družinskih odnosov in totaliteto socialnih institucij kot so npr. jezik, logika, etika, pravni zakoni ...itd. Socialne komponente se tu odslikajo v psihofizični organizem, kar pomeni, da se družbene komponente prenesejo v biološki organizem. Na teh nivojih se oblikuje osnovno eksistencialno samorazumevanje psihofizičnega organizma.

*"The Biosocial Band is certainly derivative of the primary and secondary dualism, in the sense that culture molds and is molded by the tenor of self vs. other (the primary dualism), and in the sense that culture is what man does with death (the secondary dualism). But fundamentally, this Band of the Spectrum is a complex matrix of distinctions, a vast field of dualities, and since in all cases dualism means unconsciousness, the Biosocial Band inexorably contributes to the repression of existential awareness – which means nothing more than that the Biosocial Band acts as a major filter of reality. Those aspects of experience which cannot penetrate this social filter (of language, law, ethics, taboos, logic, rules and meta-rules, etc.) simply remain unconscious."*¹⁶

4) Ego nivo z filozofskimi pasovi (Ego level with philosophic bands)

Na ego nivoju se človek reflektira ter se identificira zgolj s svojim psihosomatskim organizmom. Pravzaprav se identificira s svojo bolj ali manj zgrešeno mentalno predstavo o sebi, torej s sliko lastnega psihofizičnega organizma. Na tem nivoju se človek identificira s svojim egom, s sliko o sebi tako, da je njegov psihofizični organizem razcepljen na dva dela. Razcepi se na "psiho" oziroma na dušo v telesu in na "telo". Tu človek misli, da ima telo, kar pomeni, da ne misli, da je telo. Tu človek občuti, da obstaja v telesu, vendar se ne občuti kot telo samo.

*"We are now in a position to pick up the story of the generation of the spectrum of consciousness at the Ego Level. The Primary Dualism has occurred, repressing Mind and projecting it as the organism vs. the environment, generating the Existential Level as Man identifies with his organism as against the environment. This triggers the Secondary Dualism of life against death, which in turn generates the Tertiary Dualism of psiche vs. soma, which marks the emergence of Ego Level."*¹⁷

¹⁵ Več o tej problematiki je v knjigi: Veljačič 1992.

¹⁶ Wilber 1977, str. 148 in 149.

"Biosocialni pas je gotovo izpeljan iz primarnega in sekundarnega dualizma v smislu kulturnih oblik in oblikovanosti z vsebino Jaz nasproti drugim (primarni dualizem), in v pomenu kulture, ki omogoča odnos ljudi s smrtjo (sekundarni dualizem). Toda osnovno, ta pas spektra je kompleksna matrika razlik, obsežno polje dualnosti, in ker je za vsako dualnost značilno nezavedno, biosocialni pas neizprosno vsebuje oviro k eksistencialni zavesti – kar pomeni nič manj kot to, da biosocialni pas predstavlja največji filter za realnost. Tiste pojavnosti izkustva, ki ne morejo predreti socialnega filtra (jezik, zakon, etika, tabuji, logika, meta-pravila ... itd.) pomenijo preprosto nezavedno." (prevod: P. A.)

¹⁷ Wilber 1977, str. 136.

Ego nivo se v Mahajana budizmu prepozna kot "mano-vijnana", kot intelekt, to-rej nivo na katerem se je sebstvo odcepilo od telesa. Ego je sedaj kakor v pasti ujet v telo. Podobno se ego nivo se v Vedanta hinduizmu prepozna kot "sthula".

Med zgornjo in spodnjo mejo ego nivoja se nahajajo filozofski pasovi v katerih se dogajajo človekovi intelektualni in simbolni procesi. Z identifikacijo s svojo sliko skuša človek identificirano sliko tudi razumeti, zato Wilber te pasove imenuje filozofske.¹⁸

5) Nivo sence (Shadow level)

Na nivoju sence se človek reflektira ter se identificira zgolj z delom ega. V določenih okoliščinah človek odtuji, potlači ali potlači nek immanentni del lastne psihe (v določenih okoliščinah določena izkustva) tako, da se preneha identificirati z njo, ter tako zoži svoje samozavedanje. Samozavedni del ega Wilber imenuje oseba (persona), nesamozavedni del ega pa imenuje senca (shadow).

*"But, and this is crucial, these types of tangles and misappraisals leave the individual with a distorted self-image, an impoverished self-image that does not accurately represent the total psychophysical organism, a fraudulent self-image composed of only fragments of the true ego. In an attempt to make his self-image acceptable, the person renders it inaccurate. Now this inaccurate and impoverished self-image we will be calling the Persona; and the disowned, alienated, and projected facets of ego which now appear to be external, we will call the Shadow."*¹⁹

Na nivoju sence se človek identificira z osiromašeno sliko o sebi. Človek tega nivoja odtuji psihične momente, ki ne spadajo v sliko tako, da tvorijo vsebino senc. Vsebinsko tvorijo izkustva, ki so preveč boleča, slaba, nezaželjena...itd.

6) Razvoj spektra zavesti

Psychologija perennis predpostavlja, da je nivo Duha edina realnost. Od tod izhaja tudi vprašanje: kako je mogoče, da drugi nivoji sploh obstajajo? Vprašanje Wilber postavi še bolj precizno: kako to, da sploh izgleda, da drugi nivoji obstajajo? Psychologija perennis daje enak odgovor kakor Vedanta hinduizem in Mahajana budizem.²⁰ Tako Vedanta hinduizem kot Mahajana budizem imenujeta odgovor na zastavljeno

"Sedaj lahko preberemo zgodbo zgodovine spektra zavesti na ego nivoju. Primarni dualizem se je zgodil z oviranjem Duha in ga upodobil kot nasprotje med organizmom in okoljem, kar je proizvedlo eksistencialni nivo, kjer se človek identificira s svojim organizmom kot nasprotje okolice. To sproži sekundarni dualizem življenja nasproti smrti, kar nato proizvede terciarni dualizem psihe nasproti telesu, ki označi odkritje ego nivoja." (prevod: P. A.)

¹⁸ Wilber 1977, str. 143.

¹⁹ Wilber 1977, str. 142.

"Toda, in to je najpomembnejše, ti vzorci zmede in napačnega ocenjevanja živijo v posamezniku z izkrivljeno samo-podobo, osiromašena samo-podoba ne predstavlja natančno celotnega psihofizičnega organizma, sleparska samo-podoba predstavlja samo del resničnega ega. V poskusu narediti njrgovo samo-podobo primerno, jo človek predstavlja nenatančno. Sedaj bomo to nenatančno in osiromašeno samo-podobo imenovali Persona, in nelastna, odtujena in projektirana dejstva ega, katera se sedaj pojavijo kot, da bi bila zunanja, bomo imenovali Senca." (prevod: P. A.)

²⁰ V hinduizmu je pot človeka skozi stanja zavesti končana s tem, da se identificira z vsem. V budizmu je pot človeka skozi stanja zavesti končana s tem, da se identificira z praznino (ničem). Več o tej problematiki in o razmerju obeh poti je napisano v knjigi: Poligrafi št. 17/18, 2001.

vprašanje kot nauk o "Mayi".²¹ Maya je vsako izkustvo, ki bazira na osnovi primarnega dualizma imenovanega subjekt-objekt odnos. Maya je celotno izkustvo, ki izide iz razlike med subjektom in objektom, razlike med sebstvom in nesebstvom. Psychologija perennis celotni dualizem razlaga kot iluzijo. Za razumevanje razlogov, zakaj tako trdno verjamemo v iluzijo, Wilber citira Spencer Browna:

"Thus we cannot escape the fact that the world we know is constructed order (and thus in such a way as to be able) to see itself. This is indeed amazing. Not so much in view of what it sees, although this may appear fantastic enough, but in respect of the fact that it can see at all.

*But in order to do so, evidently it must first cut itself up into at least one state which sees, and at least one other state which is seen. In this severed and mutilated condition, whatever it sees is only partially itself. We may take it that the world undoubtedly is itself (i. e., is indistinct from itself), but, in any attempt to see itself as an object, it must, equally undoubtedly, act so as to make itself distinct from, and therefore false to, itself. In this condition it will always partially elude itself."*²²

Akt deljenja univerzuma (kozmosa, totalitete), akt njegovega podvajanja na tisto, ki vidi ter na tisto, kar je videno, samo navidezno razdeli univerzum. Realno je univerzum zmeraj identičen samemu sebi. Vsak dualizem, tudi primarni dualizem, je nujno iluzija. V iluziji dualizem navidezno obstaja, toda iluzija za zmeraj ostaja nerealna. Na tem mestu Wilber citira eno izmed osrednjih misli v Lankavatari sutri.

*Again, Mahamati, what is meant by non-duality? It means that light and shade, long and short, black and white, are relative terms, Mahamati, and not independent of each other; as Nirvana (absolute) and Samsara (relative) are, all things are not-two. There is no Nirvana except where is Samsara; there is no Samsara except where is Nirvana; for the condition of existence is not of mutually-exclusive character. Therefore it is said that all things are non-dual."*²³

Tudi Psychologija perennis trdi, da so vsi nivoji zavesti, razen Duha, proizvod dualizma. Vsi nivoji zavesti obstajajo le kot iluzija, njihova realnost je Duh. Primarni dualizem je akt delitve tudi pri religijah, mitih, različnih duhovnih tradicijah ... itd. Primarni dualizem je v duhovnih tradicijah opredeljen kot ločitev neba in zemlje, moškega od ženske, sonca od meseca ... itd.

Epistemološko je primarni dualizem delitev na subjekt in objekt, na tistega, ki spoznava ter na tisto, kar je spoznano. Je delitev na opazovalca in opazovano.

²¹ Wilber 1977, str. 107.

²² Brown B. Spencer, Laws of Form. Povzeto po: Wilber 1977, str. 30.

"Tako se mi ne moremo izogniti dejstvu, da je svet za katerega vemo, skonstruiran na način, da bi videl samega sebe. To je zares osupljivo. Ne toliko v pogledu tistega kaj vidi, čeprav tudi to lahko izgleda zares fantastično, marveč v pogledu dejstva, da on sploh lahko vidi.

Toda, da bi lahko to delal, se mora svet očitno razdeliti na najmanj eno stanje v katerem nekdo vidi ter najmanj eno drugo stanje v katerem je nekaj videno. V tem razdeljenem in pohabljenem stanju, karkoli vidi je samo delno on sam. Mi lahko vzamemo, da je svet brezdvoma on sam (t.j. nerazličen samemu sebi), toda v katerem koli poskusu, da bi videl samega sebe kot objekt, mora narediti, enako brezdvomno, da samega sebe naredi drugačnega in zato lažnega do samega sbe. V teh pogojih se bo vedno delno izognil samemu sebi." (prevod: P. A.)

²³ D. T. Suzuki, Lankavatara Sutra. Povzeto po: Wilber 1977, str. 68.

"Zopet "Mahamati", kaj pomeni ne-dualnost? To pomeni, da so svetloba in senca, dolg in kratek, črn in bel relativni pojmi, Mahamati, in niso neodvisni med seboj; so kot Nirvana (absolutnost) in Samsara (relativnost), vse stvari so ne-dva. Ni nobene Nirvane razen tam kjer je Samsara. Ni nobene Samsare razen tam kjer je Nirvana, kajti eksistence ne označujejo vzajemno-izključujoče kategorije. Zato je rečeno, da so vse stvari ne-dualne." (prevod: P. A.)

Ontološko je primarni dualizem delitev na sebe in druge, je delitev na telo in okolico, je delitev na jaz in ne-jaz. Z nastankom primarnega dualizma človekova identiteta iz nedualističnega univerzuma navidezno preide na njegov psihofizični organizem. Človekova vrhunska identiteta se sicer ne izgubi, toda postane nejasna. Iz Duha tako nastane novi nivo spektra zavesti, nastane eksistencialni nivo, na katerem se človek identificira s svojim psihofizičnim organizmom, kateremu nasproti od sedaj stoji okolica.

Ker primarni dualizem razcepi psihofizični organizem od okolice, ustvari istočasno tudi prostor. Šele ko je telo ločeno od okolice, se lahko določi koncept prostora. Na nivoju Duha, prostor kakršnega poznamo v dualizmu, ne obstaja. Na nivoju Duha, je koncept prostora popolnoma drugačen, prostor nima mej, je brezkončen in v določenem smislu sploh ni prostor.

Naslednja posledica primarnega dualizma, kjer se človek identificira zgolj s svojim psihofizičnim organizmom, je problem njegovega bivanja v odnosu do nič. Problem odnosa do nič, je problem odnosa življenja do smrti. Natanko tedaj, ko se psihofizični organizem loči od okolice nastane zavest, ki je prepričana, da obstajajo predmeti, ki so neodvisni od samega psihofizičnega organizma. Človek se začne zavedati, da je njegov princip ločen in drugačen od principa okolice, začne se zavedati ovir, ki mu jih postavlja zunanja okolica, svet. Natanko v tem trenutku se pojavi zavesten strah pred smrtjo, strah pred ničem. Z ustvarjenim dualizmom med življenjem in smrtjo se istočasno ustvari tudi problem časa. Na tem mestu Wilber citira Normana O. Browna:

"Freud's own formula – "The goal of life is death" – suggests that at the biological level life and death are not in conflict, but are somehow the same. That is to say, they are some sort of dialectical unity, as Heraclitus said they were: "It is the same thing in us that is alive and dead, awake and asleep, young and old: by a reversal the former are the latter and the latter in turn are the former." We thus arrive at the idea that life and death are in some sort of unity at the organic level, that at the human level they are separated into conflicting opposites..."²⁴

"The consequence of the disruption of the unity of Life and Death in man is to make man the historical animal... Man, the discontented animal, unconsciously seeking the life proper to his species, is man in history: repression and the repetition-compulsion generate historical time."²⁵

Z ustvarjenim dualizmom med življenjem in smrtjo človek sedaj samoumevno ločuje rojstvo in smrt. Ločevanje rojstva in smrti je istočasno ločevanje preteklosti in prihodnosti. Šele na tej točki človek zapusti brezčasno sedanost in začne meriti in šteti čas. Ta točka je tudi vstop v zgodovinski čas. Vstop v zgodovinski čas se dogodi na eksistencialnem nivoju, kajti tu nastane identifikacija s psihofizičnim organizmom, ki je takšna kakršen je organizem v prostoru in času.

²⁴ Brown O. Norman, *Life against Death*. Povzeto po: Wilber 1977, str. 122.

"Freudova lastna formula- "Cilj življenja je smrt" nam namiguje, da življenje in smrt na biološkem nivoju nista v konfliktu, ampak sta isto. Drugače rečeno, sta v nekem razmerju dialektične enotnosti, tko kot je rekel Heraklit: "V nas je ista stvar živa ali mrtva, zbujena ali v spanju, mlada ali stara: z preobratom je predhodnje sledeče in sledeče predhodnje." Tako pridemo na idejo, da sta življenje in smrt v na neki način enotnost na organskem nivoju ter, da se na človeškem nivoju odvojita v konfliktno nasprotnost." (prvod: P. A.)

²⁵ Wilber 1977, str. 124.

"Posledica razbitja enotnosti življenja in smrti je človeka naredila za zgodovinsko žival ... Človek, nezadovoljna žival, so nezavedno prizadeva za življenje primerno svoji vrsti, je človek v zgodovini: ovire in ponavljajoč pritisk proizvajajo zgodovinski čas." (prevod: P. A.)

S stvaritvijo časa, katere posledica je tudi razbijanje enotnosti življenja in smrti, človek sedaj na eksistencialnem nivoju panično beži pred smrtjo. Posledica paničnega bega pred smrtjo je stvaritev idealizirane predstave samega sebe. Idealizirano predstavo samega sebe Wilber imenuje tudi "ego". Ego omogoča tisto, kar materialno telo, ki je nujno končno in podvrženo razkroju, v nobenem primeru ne omogoča. Ego, psiha ali duša v telesu obljublja, da bi lahko bil nesmrten. Ego ni končen in se ne razkraja. Z egom človek pobegne pred nesposobnostjo, da bi si v okviru ustvarjenega dualizma priznal ustvarjeno realnost smrti. Z paničnim begom pred smrtjo sedaj človek, na ego nivoju, beži pred svojim končnim telesom ter se identificira s prividom nesmrtnosti ideje o sebi. Identiteta človeka torej preide od celotnega psihofizičnega organizma na mentalno predstavo psihofizičnega organizma. Tu je razlog za identifikacijo s simbolno sliko o sebi in obratno, za neidentifikacijo z lastnim smrtnim telesom.

Naslednji korak dualizma je delitev samega ega. Človek se z razcepom ega identificira le z enim delom svojih psihičnih procesov. Na tem nivoju človek odtuji nazaželjene elemente svojega ega. Kljub temu, da v egu obstajajo načini potlačitve nezaželenih elementov, ti elementi ostajajo njegovi. Človek tega nivoja poskuša imeti zaželeno predstavo o sebi, poskuša imeti o sebi lepo sliko, kar mu z načini potlačitve za določen čas uspe, vendar za ceno še bolj zgrešene predstave o sebi. S tem človek ustvari zadnji, najbolj plitev nivo spektra zavesti. Ta nivo je nivo sence, kjer se identificira z zelo osiromašeno sliko o sebi. To osiromašeno sliko Wilber imenuje persona. Nezaželeni elementi ega delujejo kot sence, ki obvladujejo celotni ego.

Z nizanjem različnih dualizmov (psihofizični organizem – okolje, življenje – smrt, ego – telo, persona – senca ... itd) nastajajo različni nivoji spektra zavesti. Wilber meni, da nivoji spektra zavesti med seboj niso tako ostro ločeni, temveč se postopoma prelivajo eden v drugega.²⁶ Vsi nivoji spektra zavesti, razen nivoja Duha, se v psihologiji perennis definirajo kot iluzija. Nivoji spektra zavesti sicer obstajajo, vendar le kot iluzija. Realnost vsakega nivoja zavesti ni nič drugega kot Duh. Nivoji spektra zavesti so realni samo za človeka, ki ni zmožen razlikovati iluzije od realnosti.

III. Psihološko-pedagoške teorije in terapije na nivojih spektra zavesti

Danes imamo množico terapevtskih tehnik in metod, množico psiholoških šol in pedagoških konceptov, množico znanstvenih ved in disciplin o človeški zavesti tako, da je zelo težko dobiti uvid v notranjo logiko med seboj celo kontradiktornih psihološko-pedagoških teorij. Psihološko-pedagoške teorije se izmenjujejo tako, da je v enem času vodilna ena teorija v drugem druga ... itd. Psihološko-pedagoške teorije so variabilne tako, da lahko teoretik celo v enem obdobju zamenja in zagovarja več različnih med seboj ravno tako kontradiktornih teorij. Na psihološko-pedagoškem znanstvenem polju teorije spominjajo na modo. Tako kakor se menja moda, tako se menjajo tudi vodilne psihološko-pedagoške teorije. Iz nepregledne množice psihološko-pedagoških teorij se teoretiki ponavadi rešujejo s kategorijo "prepletanja" različnih stilov, načinov, konceptov ..., vzgoje.

Psychologija perennis s svojim modelom spektra zavesti vzpostavi notranjo logiko in prehode med različnimi psihološko-pedagoškimi teorijami. Z modelom spektra zavesti je mogoče vseobsežno razumeti ne samo tradicijo evropskih psihološko-pedagoških teorij, ampak tudi azijske, afriške, ameriške ... itd. pristope k zavesti. S tem modelom je mogoče pojasniti raznolikost dožemanja zavesti in celo samih kultur. Model nam ne pojasni le še živeče kulture, ampak tudi biološko neohranjene pristope k zavesti.

²⁶ Wilber 1977, str. 150.

Sam obstoj velikega števila psihološko-pedagoških teorij ne pomeni toliko razlike v metodologiji teorije, kolikor pomeni razliko na obravnavanih nivojih zavesti. Velike metafizične tradicije so v svoji osnovni usmeritvi osredotočene le na en nivo spektra zavesti. Vsaka od množic psihološko-pedagoških teorij se je prilagodila zakonitostim, ki veljajo le na določenem elementu nivoja spektra zavesti. Vprašanje o tem, katera od množice psihološko-pedagoških teorij ima najbolj pravilen pristop k zavesti, je brez posebnega smisla. Vsi posamični pristopi so bolj ali manj pravilni, oziroma bolj ali manj napačni. Psihologija perennis obsega komplementarne uvide, ki jih ponujajo različne psihološko-pedagoške teorije.

Tako kakor je razvoj zavesti na vsakem nivoju spektra specifičen, tako je na vsakem nivoju specifična tudi patologija. Patologije ni samo na nivoju Duha. Vsaka patologija ima tudi svojo terapijo. Vsota terapij, tako zahodnih kakor vzhodnih, bi tako pokrila celotni spekter zavesti. Wilber skozi terapije posameznih nivojev omenja med drugimi tudi naslednje teorije: Vedanta hinduizem, Mahajana budizem, ego psihologija, eksistencialna in humanistična psihologija, Jungova analitična psihologija, socialne terapije, psihoanaliza, psihosinteza, bioenergetika, geštalt terapija in strukturalna integracija.²⁷

1) Terapije na ego nivoju

Terapije na nivoju ega imajo skupno značilnost, ki je v tem, da verjamejo, da patologija nastane zaradi prekinitve medsebojne komunikacije med zavednimi in nezavednimi procesi v psihi. Patologija je medsebojna neuskkljenost med persono in senco. Ego psihoterapija meni, da je patologija nastala zaradi lažne (napačne, izkrivljene, odtujene) slike o sebi. Odtujeni element ega, kljub mehanizmu potlačitve, ostane nosilcu ega. Nosilec ega potlačeni oziroma odtujeni element proicira izven sebe tako, da izgleda, da obstaja potlačeni element izven samega nosilca. Potlačeni element bo za nosilca ega obstajal v okolici pri drugih. Terapija v ego psihiatriji je v tem, da človek dobi resnično sliko o sebi. Pravilna slika že odpravlja patologijo.

Terapije na ego nivoju menijo, da je nujno vzpostaviti vez s sencami. Z osvojitvijo senc se človekov občutek identitete razširi tako, da obsega vse dele ega, tudi tiste, ki so bili odtujeni. Na tak način je razcep med persono in senco odpravljen, zaceljen. Človek s tem pridobi zaželjeno predstavo o sebi, kar je tudi cilj terapij na nivoju ega. Čeprav se tehnike od šole do šole razlikujejo, je vsem psihološko-pedagoškim teorijam na ego nivoju skupno, da premeščajo razcep med zavestjo ega in nezavednim. Vse teorije tega nivoja, kot cilj, navajajo ozavedanje nezavednega oziroma integracijo projekcij.

*"And so it is that through playing our opposites, through giving the Shadow equal time, that we eventually extend our identity, and thus our responsibility, to all aspects of the psyche, and not just to the impoverished persona. In this fashion, the split between the persona and Shadow is "wholed and healed," and in this fashion I spontaneously evolve an accurate and therefore acceptable unitary self-image, that is to say, an accurate mental representation of my entire psychosomatic organism. Thus is my psyche integrated; thus do I descend from the Level of Shadow to that of Ego."*²⁸

²⁷ Wilber 1977, str. 160–192.

²⁸ Wilber 1977, str. 222.

"In tako je to, da skozi igranje naših nasprotij, skozi omogočanje senci primeren čas, lahko razširimo našo identiteto in v taki meri tudi našo odgovornost, na vse vidike naše psihe ter v tem ne izčrpujemo samo persono. Tako se razdor med persono in senco "zgladi in zaceli" in na ta način razvijem natančno in s tem sprejemljivo samo-podobo, drugače rečeno, natančno mentalno predstavo mojega psihofizičnega

Skozi različne terapije naj bi različne šole vzpostavile celovito in zdravo psiho. V to skupino psihološko-pedagoških teorij spada psihoanalitična ego psihologija ter številne psihologije in pedagogike, ki človeka definirajo kot ego.

2) Terapije biosocialnih pasov

Biosocialni pasovi predstavljajo zemljevid kulturnih obrazcev, ki je vtisnjen v psihofizični organizem. Ta zemljevid ima dominanten vpliv na celotno vrednostno orientacijo in obnašanje posamičnega psihofizičnega organizma. Na biosocialnih pasovih se formira struktura človekovega ega in obrazci miselnih procesov. Wilber se v knjigi opre na teoretsko misel Ericka Fromma. Vsaka družba, v kateri človek živi, vsaja iluzije v njegovo zavest. Vsaka družba skozi prakso, tako institucionalno kot neinstitucionalno, vzpostavlja način medčloveških odnosov, vzpostavlja način razmišljanja, narekuje sistem kategorij, ki opredeljujejo obliko zavestnosti oziroma refleksijo doživljanja zavesti.

*"This is obviously an area we can ill-afford to overlook, for the way in which an individual experiences reality and subsequently himself is profoundly influenced by sociological factors – by language structure, by social value systems, by the implicit and unconscious rules of communication, to name but a few – influenced, in short, by the maps that he is given by society to translate and transform reality. Now what an individual personally does with these maps is a phenomenon of the Ego Level, but the general matter of the maps themselves is clearly a phenomenon of the Biosocial Band."*²⁹

Celotni sistem deluje kot družbeno pogojeni filter. Doživljanje ne more prodreti do zavesti, če ne gre skozi družbeno pogojeni filter, ki ga po Wilberjevi teoriji sestavljajo trije kompleksni in v sebi zdiferencirani sloji.³⁰ To so: jezik, logika in tabuji, ki imajo družbeni karakter. Človek določene družbe večinoma ozavesti le tiste doživljanje, ki gredo skozi sloje družbeno pogojenega filtra. Doživljanje, ki ne gre oziroma ne more iti skozi vse sloje filtra, ostane izven zavestnosti, izven refleksije doživljanja zavesti. Tak doživljanje ostane nezaveden.

Omenjeno filtriranje doživljanja je skupno skoraj vsem članom določene družbe ravno zato, ker so pripadniki iste družbe. Družbeno pogojeni oziroma biosocialni filter, ki prepušča ali neprepušča refleksijo posameznega doživljanja, deli doživljanje na zavedne in nezavedne. Biosocialni nivo zavednega in nezavednega ne smemo mešati z individualnim zavednim in nezavednim, ki se nahaja na ego nivoju. To sta različna nivoja spektra zavesti, ki imata različne zakonitosti in terapije.

Terapije biosocialnih pasov se ukvarjajo z načini delovanja socialnih obrazcev, kot sta npr. jezik in logika. Tako jezik kakor logika delujeta in na nek način izkrivljata zavestnost oziroma refleksijo doživljanja. Socialni obrazci delujejo na globljem nivoju, globljem od izključno individualnega odtujevanja in potlačevanja doživljanja. Socialni kontakt je pri terapijah biosocialnih pasov odločilen, vendar ne smemo vse inter-

organizma. Na ta način je moja psiha integrirana, na ta način sestopim iz nivoja snec na nivo ega." (prevod: P. A.)

²⁹ Wilber 1977, str. 226.

"To je očitno področje, za katerega si ne smemo privoščiti, da bi ga spregledali, kajti na način, kako posameznik doživlja stvarnost in posledično tudi sebe, močno vplivajo sociološki dejavniki: ustroj jezika, sistemi družbenih vrednot, implicitna in nezavedna pravila komunikacije, če naj jih naštejemo samo nekaj, skratka na ta način doživljanja vplivajo zemljevidi, ki jih posamezniku da družba, da lahko prevaja in preoblikuje stvarnost. Kar pa posameznik osebno naredi s temi zemljevidi, je stvar Ego nivoja, medtem ko je tvarina samih zemljevidov neizpodbitno stvar, ki pripada biosocialnemu pasu." (prevod: P. A.)

³⁰ Wilber 1977, str. 225–241.

personalne terapije (grupna dinamika ... itd.) uvrstiti med biosocialne pasove. Večina od interpersonalnih terapij se pravzaprav ukvarja z igrami ega.

Teorije terapij biosocialnih pasov so: nekateri elementi socialne psihologije, socialne fenomenologije, primarna družinska terapija, semantična terapija ... itd. Biosocialni pasovi so zadnja velika ovira pri identifikaciji s celotnim psihofizičnim organizmom. Večina terapij na tem nivoju je osredotočena na prikazovanje moči, ki ga imata jezik in logika. Wilber se tu nasloni na teoretsko misel Fritza Perlsa, ki je dokazoval načine prikrivanja jezika in logike. Logiko "ali – ali" mora zamenjati logika "in – in". Jezik "za-stvar" mora zamenjati jezik "za-proces".

39 Terapije na eksistencialnem nivoju

Eksistencialni nivo je nivo identifikacije s celotnim psihofizičnim organizmom, pri katerem ni razcepa na psiho in telo. Terapije eksistencialnega nivoja se ukvarjajo z aktualizacijo človeka, ki ni prepolovljen na ego in telo. Njihov cilj ni ustvariti pravilne predstve o celotnem psihofizičnem organizmu, njihov cilj je, da človek eksistira kot celotni psihofizični organizem. Ravno tako kot imajo terapije, na ego nivoju, cilj v širjenju identitete na vse elemente ega, imajo terapije na eksistencialnem nivoju cilj, v širjenju idnetitete na vse elemente psihofizičnega organizma. Tudi tukaj se Wilber nasloni na teoretsko misel Fritza Perlsa.

Terapija na eksistencialnem nivoju je širjenje mej tistega, kar človek pripisuje svojemu psihofizičnemu organizmu ali jazu. Refleksija o jazu, naj bi zaobsegala tudi vse organske aktivnosti. Dokler je telo objekt za ego, do tedaj telo ne more dati zadovoljstva kot nekaj živega. Do tedaj je telo zreducirano na prenašalca ega. Terapije eksistencialnega nivoja poskušajo zaobseči neizkoriščene potenciale celotnega psihofizičnega organizma. Človeku pokažejo, da je njegova zavest integralni del somatske oziroma organske celote. Organizem, ki se zaveda samega sebe, ima tudi samokontrolo, ki je organska enotnost funkcij, ki so v evropski tradiciji razdeljene na telesne in psihične funkcije.

Terapije na eksistencialnem nivoju so: eksistencialna psihologija, geštalt terapija, logoterapija, bioenergetika, hatha joga, terapije polarnosti in senzorne zavestnosti.

4) Terapije transpersonalnih pasov

Transpersonalni pasovi predstavljajo nivoje zavesti, ki so po svoji naravi nad-individualni. Na teh pasovih človek še ni v popolni istosti z univerzalnim, vendar njegova identiteta tudi ni omejena z psihofizičnim organizmom. Na transpersonalnih pasovih se pojavijo arhetipi. Wilber se v knjigi opre na teoretsko misel Carla Junga in ga tudi citira:

*"The other part of the unconscious (besides personal) is what I call the impersonal or collective unconscious. As the name indicates, its contents are not personal but collective; that is, they do not belong to one individual alone but to a whole group of individuals, and generally to a whole nation, or even to the whole of mankind. These contents are not acquired during the individual's lifetime but are products of innate forma and instincts."*³¹

³¹ Jung C. G., The structure and Dynamics of the Psyche. Povzeto po: Wilber 1977, str. 267.

"Drugi del nezavednega (razen osebnega) je tisto, kar imenujem neosebno ali kolektivno nezavedno. Kot nakazujejo imena, njihove vsebine niso osebne ampak kolektivne, to pomeni, one ne pripadajo enemu osamljenemu individualcu ampak celotni skupini individualcev, in na splošno celemu narodu ali celo

Wilber podpre teorijo Junga in trdi, da izhaja mitološka imaginacija iz kolektivnega nezavednega. Kolektivno nezavedno je del transpersonalnih pasov, ki niso omadeževani s socialnimi konvencijami kot sta npr. jezik in logika. Kolektivno nezavedno ni omadeževano, niti s posameznim kultom, niti s kultom posameznika. Jezik mitologije je asociativen in integrativen. Jezik mitologije ni disociativen in analitičen. Jezik mitologije je zato jasnejši in bolj resnično odraža fizično realnost. Fizična realnost pomeni večdimenzionalno odvisnost stvari in dogajanj. Mit predstavlja, tako Jungu kot Wilberju, najbližji pristop k absolutni resnici, ki se lahko izrazi z besedami. Mit s svojo univerzalnostjo pokaže človeku enotnost vsega kar obstaja. Mit človeka oddalji od trivialnih dogodkov vsakodneвне rutine.

Arhetipi imajo velik vpliv na nivoje spektra zavesti iznad transpersonalnih pasov. Prav mogoče je, da je obča narava arhetipov zaznavna na celotnem spektru zavesti.³² Vendar je samo na transpersonalnih pasovih možno arhetipsko zaznavo doživeti direktno in celovito.

*"Mystics are people who have a particulari vivid experience of the processes of the collective unconscious. Mystical experence is experence of archetypes."*³³

Transpersonalni pasovi so točka od koder se človek dotika Duha. Človek na tem nivoju sicer še ne dojame, da tisto, kar on sam je, ni nič drugega kot Duh. Toda z refleksijo doživljajev na transpersonalnih pasovih spoznava, da je v njem samem tisto kar ga presega. Človek v prepoznavi globine identitete, ki se razprostira izven posameznega in individualnega bitja, lahko mnogo lažje izide iz svoje lastne nevroze. Na transpersonalnih pasovih človekova identiteta ni več izključno vezana na njegovo posamično samoobčutje ter ni več izključno vezana na njegove posamične probleme. Človek se tu začne osvobajati svojih strahov, anksioznosti, depresij ..., ter začne na njih gledati jasno in celovito. Terapije transpersonalnih pasov poskušajo odkriti nadstališče iz katerega lahko človek opazuje svoje emocionalne in idejne komplekse. Opazovanje emocionalnih in idejnih kompleksov imanentno pomeni, da so emocije in ideje prenehale obstajati kot mediji oziroma orodja s pomočjo katerih človek opazuje in razumeva realnost. Opazovanje in razumevanje realnosti na transpersonalnih nivojih spektra zavesti ni več izkrivljeno z emocionalnimi in idejnimi kompleksi. Opazovanje in razumevanje teh kompleksov tudi pomeni, da se človek več ne identificira z njimi. Njihova identiteta se začneja dotikati tisto notranje, ki je zunaj njega.

Transpersonalni pasovi se pri človeku doživljajo kot nadindividualna priča, ki je sposobna opazovati in razumeti dogajanje tistega kar se dogaja. Nadindividualna priča je sposobna opazovati in razumeti dogajanje brez kakršnegakoli manipuliranja. Kar se človek na teh pasovih ne identificira več niti z dušo niti s telesom, je nadindividualna priča sposobna opazovati in razumeti realnost na nepristranski način. Ko človek razume, da je možno njegovo dušo in telo objektivno opazovati in razumeti, razume tudi, da tako duša kot telo ne moreta biti realno subjektivno sebstvo.

Pozicija nepristranskega opazovanja je tudi osnova za začetek budistične meditativne prakse. To je tudi osnova za psihosintezo in jnana jogo. Pozicija nepristranskega opazovanja je tisto, kar je Maslow opredelil kot vrhunski doživljaj, ki predstavlja pričo realnosti.

celemu človeštvu. Te vsebine niso bile pridobljene skozi posameznikovo življenje ampak so produkti prirojene oblike in instinktov." (prevod: P. A.)

³² O tem vprašanju se Wilber v knjigi *The Spectrum of Consciousness* ne opredeli natančno in enoznačno.

³³ Wilber 1977, str. 271.

"Mistiki so ljudje, ki imajo doživljaj procesa kolektivnega nezavednega izostreno jasen. Mistični doživljaj je doživljaj arhetipov." (prevod: P. A.)

Skozi take doživljaje človek vstopa v svet mitološke in nadindividualne zavestnosti. To je duhovna dimenzija transpersonalnih pasov spektra zavesti. Wilber predpostavi, da je na teh nivojih možna tudi izvenčutna percepcija in psihokineza. To ne pomeni, da se bodo taki doživljaji nujno pojavili na prehodu na transpersonalne pasove, pomeni le, da so taki doživljaji na omenjenih nivojih možni.

Na transpersonalnih pasovih se začneja človek zavedati sebe, kot globoka enotnost vsega, kar je. Vendar se nadindividualne priče ne sme enačiti z neko obliko shicofrenije. Med shicofrenijo in zavedanjem človeka na transpersonalnih pasovih je bistvena razlika, čeprav je možno, da se lahko shicofrenik prebije, in tudi izgubi, v enega od transpersonalnih pasov. Shicofrenik ne more refleksijsko dojemati doživljajev na višjih nivojih spektra zavesti. Shicofrenik lahko močno doživlja delno odpravo dualnosti, toda ta odpravljen razcep izzove občutke deziorientacije in konfuzije. Pri mistiku je nasprotno, doživljanje odpravljene dualnosti je občutek globoke jasnine in enostavnosti. Mistika je zlitje brez konfuzije, medtem ko je shicofrenija zlitje v konfuziji.

Terapije transpersonalnih pasov težijo k spoznanju in ureditvi sil, ki na teh pasovih obstajajo. Vse terapije tega nivoja imajo uvid v transpersonalne globine človeka. Terapije transpersonalnih pasov so: jungovska analiza, psihosinteza, Progofov dialog ... itd.

5) Terapije na nivoju Duha

Wilber v svoji knjigi dopolni Jungovo teoretsko misel tako, da mistična stanja zavesti razdeli na višja in nižja stanja.³⁴ Samo nižja mistična stanja zavesti so doživljaj arhetipov medtem, ko so višja mistična stanja zavesti celo izven arhetipov. Edino pravi misticizem je višje mistično stanje zavesti, ki je obenem tudi nivo Duha. Na nivoju Duha se razblinijo tudi Arhetipi. Arhetipi so zadnji pokazatelji univerzuma, ki so istočasno tudi zadnje ovire k vstopu na nivo Duha.

Razlika, med višjim in nižjim mističnim stanjem zavesti, je razlika med nadindividualno pričo in Duhom. Doživljaj nadindividualne priče je še vedno pozicija opazovanja realnosti, ne glede na to, kakšno je razumevanje. Transpersonalno pričevanje je še vedno povezano z primarnim dualizmom kajti, priča še vedno opazuje tisto čemur je priča. Z brisanjem primarnega dualizma, in s tem dualizma sploh, človek stopa na nivo Duha. Tedaj se zlijeta tako priča in tisto čemur je priča.

Pot do Duha vodi torej čez Transpersonalne pasove. Človek, ki teži k razumevanju Duha, mora transpersonalne pasove ne samo spoznati, ampak tudi preiti. Vzhodne psihologije poznajo in opredeljujejo stanja zavesti na transpersonalnih pasovih. S posebno terminologijo okarakterizirajo učence, ki ostajajo v mirni blaženosti transpersonalnih pasov. V Zen budizmu to imenujejo "ujetnik mrtve izpraznjenosti",³⁵ v tibetanskem budizmu ostajanje in vztrajanje na transpersonalnih nivojih spektra zavesti imenujejo "pogreznjen v kun-ghzi".³⁶ Zato tudi prebujeni učitelji v vzhodni kulturni tradiciji ne postavijo kot cilj učenja razvijanje izvenčutnih moči, ki so tipične za transpersonalne pasove. V teh pasovih se lahko razvije specifična volja do moči s katero lahko manipuliramo okolico. Toda, če je človek sam okolica, kakšen smisel sploh ima njena manipulacija? Manipulacija je vedno tam, kjer je, čeprav še tako rafiniran in prefinjen, dualizem.

Razlika med identiteto na transpersonalnih pasovih in identiteto na nivoju Duha je torej v tem, da je človek v prvem priča realnosti, v drugem pa postane realnost sama.

³⁴ Wilber 1977, str. 298.

³⁵ Wilber 1977, str. 299–301.

³⁶ Wilber 1977, str. 319–321.

Transpersonalni pasovi zadržijo neko prefinjeno formo primarnega dualizma, medtem ko ga na nivoju Duha ni. Na nivoju Duha se izvrši popolna osvoboditev, kajti v človeku ni več nobenega doživljanja notranje subjektivnosti, ki bi imel korelat z zunanjo objektivnostjo. Oba svetova se v popolnosti zlijeta oziroma se doživljata kot da nikoli nista bila ločena. S tem je človek prišel do dna svojega bitja. S tem je prišel tudi do biti kot take. Dno človeškega bitja je hkrati uvid v človekovo breztemeljnost in v breztemeljnost biti kot biti.

Stališče hindujske Vedante je popolnoma isto. Stališče, da je tisti ki vidi, različen od tistega, kar vidi, je stališče razuma. Za tiste, ki so se dotaknili Duha, je tisti ki vidi, enako videnemu.

Terapije nivoja Duha so usmerjene k odpravitvi še tako prefinjenega primarnega dualizma. Terapije nivoja Duha so: Mahajana budizem, taoizem, Vedanta hinduizem, sufizem in nekatere šole krščanske mistike.

IV. Razmerja različnih psihološko-pedagoških teorij do modela spektra zavesti

Večina zahodnih psihološko-pedagoških teorij razume doživljanje na globljih nivojih spektra zavesti kot patološke doživljaje. Zahodne teorije v takih primerih ponavadi pohitijo z pojasnitvijo novih simptomov in prilagodijo terapijo. Lep primer takega početja je danes odnos psihoanalize do mistike. Teorija psihoanalize se prilagodi na večji del spektra zavesti, tisto kar pa ne gre v kontekst se proglasi za patologijo ali pa v najboljšem primeru za konfesionalno dejavnost.

Na vsakem nivoju spektra zavesti ima človek drugačne doživljaje identitete, kajti vsak nivo ima samo zanj značilne vsebine. Na vsakem nivoju spektra zavesti so različne: sanje, simptomi patologij, potrebe, volje do moči in ne-moči, ... itd.³⁷

Wilber navaja tudi primer. Socialna anksioznost, eksistencialna anksioznost in anksioznost sence so različni primeri anksioznosti, ki se jih ne sme zdraviti z enako terapijo.³⁸ Tudi pri razumevanju sanj je nujno določiti nivo spektra zavesti, kar nam dokazuje Freudov pristop, ki je popolnoma drugačen od pristopa Junga. Razumljivo, saj se eden giblje na nivoju ega, drugi pa na transpersonalnih pasovih. Oboje bi bilo napačno, ego razvleči do arhetipa ali arhetip zmanjšati na ego.

Teorija psihoanalize pove, da se jeza na nivoju sence pretvori v žalost. Žalovanje pa ima nujno neke posledice za telo. Postaviti moramo vprašanje: kakšne posledice imajo terapevtske prakse površinskih nivojev (sence, ega, eksistenciala) za razvoj globljih nivojev spektra zavesti (transpersonalnega in Duha)?

Poglabljanje na nivojih spektra zavesti je proces odpovedi zožene in parcialne identifikacije ter hkrati proces širjenja in poglobljanja zavesti. Čim bolj se človek osvobodi površinske identifikacije, tem lažji je sestop na globlje nivoje. Wilber meni, da razrešitev dualizmov površinskega nivoja nujno in spontano vodi v dualizem globjega nivoja. Z ozdravitvijo dualizma persona-senca človek spontano sestopi na ego nivo, z ozdravitvijo dualizma ego-telo človek spontano sestopi na eksistencialni nivo ... itd. V trenutku ko človek sestopi na nižji nivo, postane hkrati občutljiv za zakonitosti sestopnega nivoja. Wilber meni, da so zakonitosti sestopanja enake zakonitostim, ki jih je na ravni potreb razvil Maslow. Hkrati Wilber opozarja, da je definicija in opredelitev človeka na osnovi potreb preozka. Priznava pa, da je teorija Maslowa na segmentu potreb

³⁷ Vprašanje: ali imajo različni nivoji tudi različno: etiko (zavedanje o dobrem), estetiko (zavedanje o lepem – glasba, likovna umetnost, arhitektura ... itd.), ... itd? Tega vprašanje Wilber v knjigi *The Spectrum of Consciousness* ne razrešuje.

³⁸ Wilber 1986.

pravilna. Nevrotske potrebe so potrebe nivoja senc, osnovne potrebe so potrebe ega in eksistencialnega nivoja, medtem ko so meta-potrebe tematizacija transpersonalnih pasov. Na nivoju Duha ni potreb, kajti izven njega ne obstaja ničesar. V tem kontekstu Wilber citira Maslowa, ki je opisal transpersonalne pasove z vidika potreb:

*"Meta-motives are, therefore, no longer only intra-psychic (i. e., Egoic) or organismic (i. e., Existential). They are equally inner and outer ... This means that the distinction between self and not-self had broken down (or has been transcended). There is now less differentiation between the world and the person ... He becomes an enlarged self, we could say ... To identify one's highest self with the highest values of the world out there means, to some extent at least, a fusion with the not-self."*³⁹

Wilber meni, da imajo terapije površinskih nivojev le pod posebnimi okoliščinami učinek na globljih nivojih spektra zavesti. Toda obratno, terapije globljih nivojev imajo lahko pozitiven učinek na površinskih nivojih spektra zavesti.⁴⁰ Veliko je primerov, ko je meditacija blagodejno vplivala na nevrotika. Težave na ego nivoju so se ublažile s terapijo, ki je univerzalna šele na transpersonalnih pasovih.

S tem smo prikazali Wilberjev univerzalni model zavesti. Na nas pa je, da ga ocenimo in vključimo v interpretacijo sodobnih psiholoških in pedagoških teorij.

Literatura

- Heidegger, M. (1971). Evropski nihilizem. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Poligrafi št. 17/18 (2001). *Sebstvo in meditacija*. Ljubljana: Nova revija.
Veljačič, Č. (1992). *Ločnice azijskih filozofij I*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Wilber, K. (1977). *The Spectrum of Consciousness*. Wheaton: Theosophical Publishing House.
Wilber, K. (1979). *No Boundary: Eastern and Western Approaches to Personal Growth*. Los Angeles: Center Press.
Wilber, K. (1980). *The Atman Project*. Wheaton: Theosophical Publishing House.
Wilber, K. (1981). *Up from Eden: A Transpersonal View of Human Development*. New York: Doubleday/Anchor.
Wilber, K. (1982). *Eye to Eye: The Quest for the New Paradigm*. New York: Doubleday/Anchor. 1982.
Wilber, K., Engler J., Brown D. (1986). *Transformations of Consciousness: Conventional and Contemplative Perspectives on Development*. Boston: Shambhala.
Wilber, K. (2000). *The Death of Psychology and the Birth of the Integral*, <http://wilber.shambhala.com/>

³⁹ A. H. Maslow, *the Further Reaches of Human Nature*. Povzeto po: Wilber 1977, str. 281.

"Meta-vzgibi (potrebe – opomba P. A.) niso, torej, samo intro-psihični (t.j. egoični) ali organizmični (t.j. eksistencialni). So tako notranji in zunanji... To pomeni, da je razlika med jazom in ne-jazom izničena (ali nam jo je uspelo preiti). Sedaj obstaja manjše razlikovanje med svetom in osebo ... Ona postane, lahko bi rekli, razširjeno sebstvo... Identifikacija nekega višjega sebstva z višjimi vrednostmi zunanjega sveta pomeni, vsaj do določene mere, fuzijo z ne-sebstvom." (prevod: P. A.)

⁴⁰ Wilber 1986, poglavje: *Spectrum of Psychopathology*.